

Používání PDT-Vallexu pro analytickou anotaci

Verze 1.0, 20.6.2007, Zdeňka Urešová

1. Účel

Účelem této malé „pomocné“ příručky je zvýšit konzistenci anotace na analytické rovině tam, kde tomu může pomoci existence valenčního slovníku sloves PDT-Vallex. Jedná se zejména o určování analytických funkcí (atribut a fun) větných členů závislých na slovese. Především jde o rozlišení funkcí Obj a Adv (případně i Atv, AtvV, Pnom a „dvojitých funkcí s Adv a Obj) a o přiřazení funkcí ke slovu „se“, které (analyticky) závisí na slovese. Při analytické anotaci vám tedy PDT-Vallex příliš nepomůže se stavbou analytického stromu, ale můžete ho používat jako pomůcku při přiřazování analytických funkcí.

Tato příručka nic nemění na pokynech a pravidlech analytického anotačního manuálu – ten je stále v platnosti, pokud to přímo pro projekt ČAK nebylo určeno jinak nebo pokud manuál nebyl doplněn dalšími pokyny. Jedná se tedy opravdu pouze o zpřesňující dodatek. V případě jakýchkoli pochybností při anotaci platí analytický manuál; budeme samozřejmě rádi, když nám ohlásíte jakékoli nesrovnalosti (např. když pokyn zde uvedený je podle vás v rozporu právě s analytickým manuálem).

2. PDT-Vallex

Valenční slovník PDT-Vallex byl vytvořen jako pomůcka pro anotování na tektogramatické rovině. Je v něm tudíž zachycena sémantická (hloubková) valence sloves, která se používá na tektogramatické rovině. Zároveň ale valenční rámec sloves obsahuje i povrchovou valenci jednotlivých valenčních členů na analytické (povrchové) rovině.

Sémantická valence je zachycena pomocí funktorů. Funktory se podle typu závislosti dělí na aktanty (aktor - ACT, adresát - ADDR, patient - PAT, efekt - EFF a origo - ORIG) a na volná adverbialní doplnění (např. místa - LOC, DIR, času - TWHEN, THO..., způsobu - MANN, ...). Jako aktanty se také chovají CPHR (pro doplnění, které je součástí složeného predikátu) a doplnění pojmenovaná jako DPHR (pro doplnění, které je součástí frazému).

Povrchová valence je zachycena pomocí morfematické realizace formy. Ta se zapisuje do závorky za funktorem, ke kterému se příslušná forma vyjádření vztahuje. U aktantů je zápis této formy povinný, u volných doplnění se forma zapisuje jen tehdy, je-li pro daný význam funktoru neobvyklá. To znamená, že většinou je v závorce za funktorem „prázdná“, která indikuje obvyklou povrchovou realizaci pro dané volné doplnění.

Nejběžnější formy jsou: přímý pád: např. ACT(1) – aktor je v nominativu, předložkový pád: např. PAT(na+4) – patient je v akuzativu s předložkou „na“, vedlejší věty spojkové: PAT(↓že) – patientem je vedlejší věta připojená spojkou že, PAT(↓c) – patientem je vedlejší věta obsahová atd.

Pro každý **význam** slovesa obsahuje slovník jiný **valenční rámec**. Vlastní valenční rámec je složen z výše uvedených komponent a obsahuje tedy: pojmenování valenčního(-ch) členu(-ů) (funktor(-y)), jeho(jejich) povrchovou realizaci (nebo několik možných alternativ povrchové realizace) a vyznačení případné fakultativnosti valenčního doplnění na hloubkové sémantické rovině (standardně se každý člen rámce považuje za sémanticky obligatorní).

V tištěné verzi PDT-Vallexu je heslo (sloveso v daném významu) vždy uvozeno **tučně vysázeným** tzv. *t_lematem* (infinitivem slovesa, případně doplněným podle významu *_se* nebo *_si*) s horním indexem označujícím pořadí významu v rámci jednoho *t_lematu*. Následuje vlastní valenční rámec vysázený písmem podobným typu Arial (bezpatkové) – tj. posloupnost FUNKTORŮ (velkými písmeny) a za nimi (v závorce) forma vyjádření (nebo několik alternativních vyjádření formy, oddělených středníkem ‘;’), případně ještě indikace fakultativnosti (otazník ‘?’ před jménem funktoru). Na novém řádku v rámci hesla je pak (v závorce) písmem podobným Times New Roman uvedeno synonymum nebo jiné slovo vhodné jako „definice“ daného významu. Příklady jsou pak uvedeny *kurzívou*. Tištěná forma slovníku obsahuje i údaj o frekvenci rámce (tj. daného významu slovesa ve formě <frekv.>x) v Pražském závislostním korpusu, ale ten je opravdu jen pro orientaci a obvykle jde o velmi malé číslo, které nemá průkaznou vypovídací hodnotu.

3. Využití PDT-Vallexu pro analytickou anotaci

Na rozdíl od mnoha tektogramatických funktorů se na analytické rovině musíte rozhodnout jen mezi několika možnostmi, a to zda dané valenční doplnění je subjektem - Sb, objektem - Obj, příslovečným určením - Adv, doplňkem - Atv/AtvV nebo je to Pnom.

Přitom je důležité si uvědomit, že v prototypickém případě (aktivní slovesná konstrukce bez diatezí a jiných „transformací“) platí následující vztahy mezi funktoři a analytickými funkcemi:

ACT většinou odpovídá analytické funkci subjektu (Sb), ale v neprototypických případech může aktor odpovídat i objektu (Obj)

ADDR většinou odpovídá analytické funkci objektu (Obj)

PAT většinou odpovídá analytické funkci objektu (Obj), ale v neprototypických případech může patient odpovídat i subjektu (Sb). Pokud je PAT valenčním doplněním slovesa být, může jít o analytický predikát nominální (Pnom).

ORIG odpovídá analytickému objektu (Obj)

EFF bývá většinou objektem (Obj)

CPHR většinou odpovídá analytické funkci objektu (Obj)

DPHR může nabývat různých analytických funkcí, je třeba se řídit především povrchovým vyjádřením a ostatními pravidly analytického anotačního manuálu; například slovo v nominativu bude typicky subjekt (Sb), slovo v genitivu, dativu a akuzativu (pokud je samozřejmě přímo nebo přes předložku nebo spojku závislé na slovese) bude objektem (Obj), slovo v instrumentálu nebo předložková fráze bude nejspíše příslovečným určením (Adv). Mohou ale nastat i jiné případy (Pnom u být, Atv/AtvV u doplňků apod.). Jinými slovy, na doplnění slovesa (jedno nebo někdy i více), které jsou pro tektogramatickou rovinu popsány jako frazeologické spojení a uvedeny ve slovníku s funktorem DPHR, pohlízejte tak, jako kdyby šlo o obvyklou kompoziční frázi, a označení „DPHR“ tím pro analytickou anotaci vlastně „ignorujte“.

Volná doplnění obligatorní jsou uvedena v rámci, neobligatorní jsou někdy uvedena jako pomůcka v příkladu u valenčního rámce. Všechna volná doplnění jsou analytickým příslovečným určením (Adv) nebo, v případě doplňkového určení – COMPL, doplňkem (Atv/AtvV).

4. Příklady vztahů (aktivní slovesná vazba):

ACT může být

Sb:	spát	ACT(1) spím
	brát	ACT(1) PAT(4) brát zaměstnance
Obj:	bušit	ACT(3) PAT(1) buší mi srdce
	zábst	ACT(4) PAT(1) zebou ho nohy

ADDR může být

Obj:	učinit	ACT(1) PAT(4) ADDR(3) učinit jí radost
	udělit	ACT(1) PAT(4) ADDR(3) udělil jim medaili

PAT může být

Sb:	bolet	ACT(4) PAT(1) bolí ho srdce
Obj:	clít	ACT(1) PAT(4) clít zavazadla
Pnom	být	ACT(1) PAT(...a1;.a7..) být zdravý

ORIG může být

Obj:	brát	ACT(1) PAT(4) ?ORIG(od+2) brát od nich dary
Adv:	být	ACT(1) dárek je od přítele

EFF může být

Obj:	členit	ACT(1) PAT(4) ?EFF(na+4;do+2;v+4) členit svět na dva tábory
------	--------	---

CPHR může být

Obj:	poskytovat	ACT(1) CPHR(dotace, informace,...4) ADDR(3)
	poskytovat jim informace	

DPHR může být

Čímkoliv, např.

Sb: předcházet DPHR(pýcha.S1,pád.S4) pýcha předchází pád
 Obj: balit ACT(1) DPHR(fidlátka.P4) balím tu fidlátka
 Adv: běžet ACT(1) DPHR(jako[na-1[drátek.P6]];jako[po-1[drátek.P6]]) program běží jako po drátkách

COMPL může být

Atv/AtvV: cítit se ACT (1) PAT(7;být[.1];být[.7];.a1; .a7; .f)
 jako žena.COMPL se cítila diskriminována

LOC je vždy:

Adv: dát ACT(1) PAT(4) LOC() dát přiznání na úřadě

DIR3 je vždy:

Adv: dát ACT(1) PAT(4) DIR3() dát květiny do vázy

TWHEN je vždy:

Adv: uskutečnit se ACT(1) akce se uskutečnila minulý týden

Valenční rámce zachycují prototypické formy valenčních doplnění, tj. takové formy, kterých doplnění nabývají, pokud doplňují sloveso v aktivu. To znamená, že valenční rámce nezachycují změny v povrchové formě valenčních členů, pokud k této změně dojde na základě nějakého obecně platného gramatického pravidla. V souvislosti s tím je třeba mít na paměti, že na tektogramatické rovině mají valenční doplnění stále stejnou funkci. Výraz, který je aktorem v aktivu, je aktorem i v pasívu. Výraz, který je patientem v aktivu, je patientem i v pasívu. Na analytické rovině je to ale jinak: výraz, který je subjektem v aktivu, se v pasívu stává objektem, a výraz, který je v aktivu objektem, se v pasívu stává subjektem.

5. Určení analytické funkce u „se/si“ jako doplnění slovesa

PDT-Vallex může sloužit také při ohodnocování tvarů „se“ a „si“ u sloves - pomůže vám rozhodnout, zda „se“ dostane analytickou funkci (afun) AuxT, AuxR nebo Obj.

Objektem (Obj) je „se/si“ tehdy, pokud není součástí slovesa (hesla, neboli t_lematu) a je ohodnoceno některým aktantovým funktorem. Např. gratuloval si.ADDR/Obj k vítězství, viděl se.PAT/Obj v zrcadle.

AuxT dostane „se/si“ tehdy, je-li součástí slovesa (t_lematu). Např. vést si, osamostatnit se.

AuxR dostane „se/si“ tehdy, není-li součástí slovesa a není-li ohodnoceno žádným aktantovým funktorem.

6. Závěrečné pokyny

Ve všech případech, kdy máte pocit, že

- v PDT-Vallexu je něco špatně (význam slovesa, které máte v datech, v PDT-Vallexu není, nebo tam není ani celé sloveso),
- při aplikaci výše uvedených pravidel a pokynů dojde k rozporu mezi analytickým manuálem a touto příručkou (i kdyby to bylo třeba jen v jednotlivém příkladu),
- PDT-Vallex vám poskytuje informaci, kterou neumíte využít (např. protože tato příručka o tom nic neříká),

nám dejte vědět (mailem, poznámkou v „comments“ přímo v datech) – pomůžete nám zkvalitnit manuál, tuto příručku nebo vůbec dopomoci ke kvalitnímu korpusu. Při anotaci v takových případech postupujte podle analytického anotačního manuálu, který je (až na námi přímo schválené/dodané úpravy a změny) „nejvyšší autoritou“.